

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ประเพณีของชาวม้ง : กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง หนองหอย ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ” เป็นโครงการวิจัยในแผนงานวิจัย “ โครงการหลวง : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่สูง ” โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวม้ง เพื่อรู้พื้นฐานองค์ความรู้ด้านประเพณีและการส่งต่อไปให้รุ่นหลังรวมทั้งเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาประยุกต์ใช้และนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยนี้ได้ตั้งสมมุติฐาน ว่า ประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวม้งเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม 3 ประการ ได้แก่ การดำรงเอกลักษณ์เฉพาะตัว การสูญหายของประเพณีและการประยุกต์ใช้เพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกันท่ามกลางกระแสยุคโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่าสามารถสรุปสาระสำคัญของประเพณีของชาวม้ง ได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1.1 ประเพณีชุมชน

ประเพณีปีใหม่ม้ง จากการวิจัยพบว่าเป็นประเพณีแห่งความสุข สนุกสนาน และการเฉลิมฉลองศักราชใหม่หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร และนำผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกมาเฉลิมฉลอง อีกทั้งเป็นการเลี้ยงขอบคุณผี และบรรพบุรุษที่ช่วยพร ให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง ผีที่ช่วยคุ้มครองให้ผลผลิตเจริญเติบโตได้ดี อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้งานปีใหม่ยังเป็นสิ่งบ่งชี้ความกตัญญูของลูกหลาน ทำก่อนวันขึ้นปีใหม่ม้ง 1 วัน ม้งจะดำข้าวปลูก ซึ่งจะทำก่อนวันเรียกวัว โดยทุกคนในครอบครัวต้องมาช่วยกันดำข้าวปลูกและกินข้าวใหม่ พิธีเรียกวัว มีความสำคัญมากเพราะเป็น การเลี้ยงทาสกระดุกไก่ การเลี้ยงทาสกระดุกไก่เป็นการทำนายชีวิตในอนาคตของม้ง ส่วนใหญ่เรื่องที่ทำนาย ได้แก่ ชีวิตในอนาคต หน้าที่การงาน คู่ครอง การเดินทาง การค้าขาย เป็นต้น จากนั้นจึงเป็นช่วงเวลาของหนุ่มสาวที่จะมาสนุกสนานกัน ในรูปแบบของการร้องเพลง การละเล่นต่าง ๆ เช่น การโยนลูกช่วง การยิงหน้าไม้ การเล่นลูกข่าง การขับร้องเพลงขอ การฝัดข้าว และระบำประกอบเพลง ซึ่งเป็นกลวิธีในการมีคู่ครองเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ สร้างชีวิต

1.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตที่ชาวม้งต้องกระทำและให้ความสำคัญมาก มี 3 ประเภท คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีงานศพ เป็นประเพณีที่บ่งชี้ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเผ่า อีกทั้งเป็นการแสดงสถานภาพทางสังคมส่วนรวมที่ ทุกคนในชุมชนต้องมาช่วยกันประกอบกิจกรรม และมีส่วนร่วมในงานประเพณี หากใครไม่กระทำถือว่าไม่เคารพและไม่กตัญญูต่อบรรพบุรุษ นอกจากนี้นงานประเพณีบางอย่างก็สะท้อนความมีฐานะทางสังคมในสังคมของชาวม้งด้วยกัน เช่น งานแต่งงานและงานศพ

ประเพณีการเกิด จากการวิจัยพบว่า การเกิดเป็นเรื่องเฉพาะที่ทำกันภายในครอบครัว ขั้นตอนพิธีกรรมมุ่งเน้นการเรียกขวัญและการตั้งชื่อให้กับเด็กที่เกิดใหม่ แต่ ประเพณีการเกิดจะเชื่อมโยงกับ ประเพณีการตายด้วย เพราะ เชื่อว่าวิญญาณจะกลับไปยังที่มีรักฝังอยู่ เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ได้ 3 วัน ผู้อาวุโสของครอบครัว จะทำพิธีเรียกขวัญ เด็กที่เกิดใหม่ ของที่นำมาเลี้ยงผีที่สำคัญคือ ไก่ อย่างน้อย 5 ตัว จากนั้นจึงตั้งชื่อ ถ้าเป็นเด็กชาย จะตั้งชื่อ 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกตั้งชื่อเมื่อเกิด ครั้งที่ 2 ตั้งชื่อเมื่อแต่งงานมีครอบครัว โดยพ่อของฝ่ายหญิงจะตั้งชื่อให้ใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนสถานภาพในชีวิตของผู้ชายชาวม้งจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ ส่วนเด็กหญิงจะตั้งชื่อตอนเกิดครั้งเดียว

ประเพณีแต่งงาน จากการวิจัยพบว่า ตระกูลของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ต้องไม่ใช่แซ่เดียวกัน และเป็นการแต่งงานแบบที่ 2 คือ อยู่ด้วยกันก่อนแล้วค่อยมาแต่งงานกันภายหลัง และพบว่า สิ่งที่บ่งชี้ความมีฐานะของทั้ง 2 ครอบครัวต่อสังคมชาวม้งด้วยกัน คือ สุรา ข้าวอย่างน้อย 1 ตัว หมู 1 ตัว และไก่ 2 ตัว ที่จะต้องนำมาประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งแตกต่างจากงานแต่งงานแบบคริสต์ที่จัดเพียงวันเดียวและไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน และใช้เวลาหลายวัน แต่สิ่งที่ยังคงปรากฏในขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ ในงานคือ การไหว้ผี การไหว้พ่อแม่ของฝ่ายหญิง และการประกอบพิธีแต่งงานผ่านพ่อสื่อ

ประเพณีงานศพ ผลการวิจัยพบว่า เป็นงานประเพณีปิด คือ ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ เพราะ ยังมีขั้นตอนบางอย่างที่ไม่เหมาะสม เช่น การตั้งศพไว้กลางบ้านโดยไม่ใส่โลง(แบบดั้งเดิม) เป็นเวลา 3, 7, 9 วัน แล้วแต่ฐานะทางสังคมและการเงินของครอบครัวของผู้ตาย หากเป็นคนหนุ่มสาว จะตั้งศพไว้เพียง 3 – 5 วัน แต่หากเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ เคารพของลูกหลาน จะตั้งศพไว้นาน เพื่อรอญาติที่เดินทางมาจากต่างถิ่น นอกจากนี้นงานศพของม้งยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ของผู้เป็นลูก ที่มีต่อผู้ตาย คือ การนำข้าว เท้าจำนวนลูกชายของผู้ตายในวันส่งศพไปฝังที่ป่าช้าและกินข้าวร่วมกันในหมู่เครือญาติ ระหว่างทางที่จะเอาศพไปฝัง ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับม้งที่เป็นลูกชายต้องกระทำต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

จากการศึกษา ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้ง 4 ประเพณี พบว่าประเพณีทั้งหมดมีความผูกพันและเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ผี” ที่คุ้มครองและเรื่องโชคชะตา ชีวิต โดยเฉพาะผีสำคัญ 5 คน ที่

ชาวม้งต้องเซ่นไหว้ก่อนทำพิธี คือ ผีบ้าน ผีเตาไฟใหญ่ ผีเตาไฟเล็ก ผีเสาเรือน และผีประตู ดังนั้น “ผี” ในความหมายของม้ง คือ “ศาสนา” นอกจากนี้มีผีกลุ่มอื่นอีกที่ม้งต้องเซ่นไหว้ด้วย ได้แก่ ผีอารักษ์ ผีหลวง ซึ่งเป็นผีท้องถิ่น แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ ความเชื่อเรื่องผีและประเพณีที่ต้องมีการไหว้ผีกำลังเลือนน้อยลง เพราะมีความเชื่อในศาสนาอื่นเข้ามาปะปนกับความเชื่อของคนในหมู่บ้าน คือ ศาสนาคริสต์ เช่น การมีโบสถ์ในหมู่บ้าน การจัดงานวันคริสต์มาส แทนวัน ขึ้นปีใหม่ พิธีสืบลูกจุก งานแต่งงานและงานศพแบบคริสต์ สาเหตุที่ชาวม้งในปัจจุบันเริ่มหันไปนับถือศาสนาคริสต์ มากขึ้นโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวมาจาก 3 สาเหตุ ได้แก่ 1) ม้งที่นับถือผีไม่มีคัมภีร์บันทึกคำสอนเหมือนกับคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ แต่ถ่ายทอดด้วยการกระทำและการบอกเล่าจากความทรงจำของผู้อาวุโสของครอบครัวที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ 2) ขั้นตอนของประเพณีมีความซับซ้อนและใช้เวลานาน 3) การจัดงานประเพณีต่างๆ บางครั้งถูกมองจากคนรุ่นใหม่ว่า ล้าสมัย เช่น งานศพ

2. การรื้อฟื้นองค์ความรู้และการสืบทอด

การถ่ายทอดขั้นตอนของประเพณีจะเน้นการปฏิบัติสู่ลูกหลานผู้ชายเป็นหลัก ด้วยการให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน เช่น การไหว้ผี การทำพิธี วิทยาวัญในงานปีใหม่ การสู่ขอเจ้าสาวในงานแต่งงาน การทำพิธีเกี่ยวกับการเกิด และการจัดงานศพ เพราะส่วนใหญ่งานประเพณีต่าง ๆ ผู้ชาย จะได้รับอนุญาตให้มีส่วนร่วมใน พิธีกรรมสำคัญ เสมอ ส่วนผู้หญิง มีบทบาทหน้าที่ดูแล เรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ลูกเด็ก ๆ และ ทำอาหาร นอกจากนี้สอนให้ลูกหลานเรียนรู้ประเภทของอาหาร การแต่งกาย เครื่องดนตรี การละเล่น ผ่านการปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัว หรือคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้อาวุโสของครอบครัว พ่อแม่ พี่ น้อง และญาติ ๆ เช่น การแต่งกายด้วยชุดม้งผู้ชายและผู้หญิง ที่ถูกตามแบบแผนดั้งเดิม การแต่งตัว สวม การแต่งกายของญาติผู้ตายเพื่อแสดงว่าเป็นลูกหลานด้วยการโศกเศร้าเสียใจ การกระทำความดีเป็นการสร้างจิตสำนึกความเป็นม้งให้กับลูกหลานม้ง โดยผ่านพิธีกรรม อีกทั้งช่วยกระตุ้นให้ลูกหลานม้ง หันมา สืบทอดประเพณีม้ง

ปัจจุบันงานประเพณีของชาวม้งมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายประการที่สำคัญ ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ของม้งผู้ชายและผู้หญิง ที่มีชุดม้งสำเร็จรูป ลวดลายผ้า ที่ไม่ได้มาจากการปักด้วยมือ แต่เป็นการผลิตจากโรงงานและหาซื้อได้ง่ายจากท้องตลาดหรือหจกของม้ง ผู้หญิงก็มีลักษณะที่หลากหลายมีทั้งแบบม้งลาว ม้งในประเทศจีน นอกจากนี้เครื่องดนตรี ที่นำมาเล่นในงานประเพณีก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจากแคน กลายเป็นวงดนตรีสากล เพลงขอเปลี่ยนเป็นเพลงม้งที่มีคำร้องเป็นภาษาม้งแต่ทำนองสมัยใหม่ ส่วนกลองก็ถูกนำมาใช้สื่อสารกับผีร่วมกับ การเป่าแคนในงานศพ ในขณะที่ อดีตมีแต่แคนอย่างเดียว มีการแสดง

ประกอบเพลงสมัยใหม่แทรกเข้ามา กับการโยนลูกช่วง การโยนไข่ไก่ที่สำคัญการแข่งขันรถ เลื่อนไม้ที่
ประยุกต์มาจากล้อเลื่อนไม้ที่ชาวม้งใช้ขนส่งสิ่งของ กลายเป็นการแข่งขันชิงรางวัลจากผู้สนับสนุนที่ผลิต
เครื่องคัมบังกำลังรายได้รายหนึ่งของประเทศไทยและปัจจุ บันถูกจัดให้เป็นกีฬาประเภทโดโพน เสี่ยง
ภัย จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของงานปีใหม่ม้งในยุคโลกาภิวัตน์

3. การประยุกต์องค์ความรู้และพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นำองค์ความรู้มาจัดการความรู้ร่วมกับชาวบ้านหมู่บ้านหนองหอยและอาจารย์โรงเรียนเจ้า
แม่หลวงอุปภัมภ์ 2 แล้วนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และแผนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ
โดยเฉพาะองค์ความรู้เรื่องประเพณีของชาวม้ง นำไปจัดทำเป็นแผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม
ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับประถมศึกษา และ นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปถ่ายทอดสู่
ลูกหลานม้งโดยเฉพาะ ประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ที่สามารถนำมาพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวได้มีเพียง 2
ประเพณีสำคัญคือ ประเพณีปีใหม่ม้ง และประเพณีแต่งงาน เพราะเป็นประเพณีเปิดและเป็นประเพณีที่เน้น
ความสนุกสนานและมีความสุข ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ และยินดีจะเปิดเผยต่อสาธารณะได้ ดี ทำ
ให้ชาวม้งมีโอกาสดำเนินกิจกรรมเฉพาะเผ่าให้คนทั่วได้เห็นและเรียนรู้อย่างชัดเจนมากกว่าประเพณีงานศพ
และประเพณีการเกิดที่เป็นประเพณี เฉพาะเผ่า อีกทั้ง สนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงที่
เน้นการเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวเขานอกจากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการหรือวิธีการสืบทอดประเพณีของชาวม้งในปัจจุบัน
2. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเพณีของชาวม้งที่นับถือคริสต์กับชาวม้งที่นับ
ถือผี
3. ควรศึกษาวิจัยผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทุกด้านที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหนองหอย
ต.แม่แรม อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่ ต่อวิถีชีวิตชาวม้ง
4. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบประเพณีปีใหม่ม้งกับประเพณีตรุษจีนของชาวจีนในประเทศไทยในยุค
โลกาภิวัตน์